

דברי משה

פרשת יתרו
ובעבור תהיה יראתו על פניכם
זו הבושה

ירושלים תשע"א

~ ~

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים

02 - 5715091

”בעבור תהיה יראת ה' על פניכם”

בפרשת השבוע מספרת התורה הקדושה על האירוע ההיסטורי של מעמד הר סיני, מבראשית עמד כל העולם בציפייה דרוכה ליום הזה¹, היום שבו הגיע העולם תכלית שלשמה הוא נברא. כפי שדרשו חז”ל במדרש, על הפסוק: ”בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ”, בשביל התורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית, בשביל ישראל שעתידיים לקבל את התורה.

התחושה שלוותה את כלל ישראל קודם המעמד ותוך כדי המעמד עצמו היתה ”חרדה”: ”ויחרד כל העם אשר במחנה”, הקולות והברקים רבי עוצמה שנשמעו ברקע, יחד עם קול שופר שהלך והתחזק, עם מראה ההר אפוף כולו בעשן, כל אלה הכניסו פחד ומורא בלב כל העם, באופן כזה שגרם להם לסגת אחורה: ”וירא העם וינעו ויעמדו מרחק”².

בעיצומו של המעמד, אחר שתי דברות בלבד שהשמיע הקדוש ברוך הוא, בני ישראל כבר לא יכלו להחזיק מעמד, הם פונים אל משה ומבקשים: ”דבר אתה עמנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו אלוקים פן נמות”³.

---

¹ זה לשון הגמרא מסכת שבת (פ.ח.): ”אמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה”א יתירה למה לי מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו”.

² בילקוט שמעוני פרשת יתרו (רמז ש): ”מגיד שהיו ישראל נרתעין לאחוריהן שנים עשר מיל”.

³ זה לשון המדרש רבה פרשת יתרו (פרשה כט סימן ד): ”שכיון שבאו לסיני ונגלה להם פרוחה נשמתם על שדבר עמהם, שנאמר נפשי יצאה בדברו, אבל התורה בקשה

משה רבנו מרגיע את העם ואומר להם: "אל תיראו". הוא מסביר להם שלקולות ולברקים ולקול שופר שהולך וחזק, לכל אלה יש תקפיד חשוב, גם כדי לרומם אותם בין האומות: "לבעבור נסות⁴ אתכם בא האלוקים", להראות לכל עולם שבכבודו הוא נגלה עליכם, אבל עיקר תפקידם הוא: "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", כדי להשריש בכם יראת שמים.

וצריך להבין, מה הכוונה יראת שמים? במה באה היא לידי ביטוי אצל האדם?

יראה – בושת פנים

במכילתא דרבי ישמעאל פרשת יתרו [מסכתא דבחדש פרשה ט] איתא: "יראתו זה בשת פנים.

השל"ה הקדוש בעשרה מאמרות (מאמר שלישי ורביעי) כותב, שהוכרחו חז"ל לומר שהיראה היא הבושה, מפני שאמר 'על פניכם', כי היראה אינה אלא בלב. ועוד, מאי 'לבלתי תחטאו', וכי מפני שתהיה היראה בפנים לא יחטאו. ולזה דקדקו שתיהם, ואמרו שהיראה שהיא הבושה בפנים, מביאתו ליראת חטא עכ"ד.

וכן לשון המכילתא שם: "סימן טוב באדם שהוא ביישן, לבלתי תחטאו, מגיד שהבושת מביאה לידי יראת חטא, שנאמר: "הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו".

זה לשון הרב אורחות צדיקים בשער הבושה: "מידת הבושה היא גדר ומחיצת הברזל לפני כל העבירות, כי אדם עובר כמה עבירות בסתר מה שיתבייש לפני בני אדם.

עליהם רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא, יש מלך משיא בתו והורג אנשי ביתו, כל העולם כולו שמחים ובניך מתים, מיד חזרה נשמתן שנאמר, תורת ה' תמימה משיבת נפש.

⁴ לנסות פירוש להגביה, כן בילקוט שמעוני פרשת יתרו (רמז שא) לבעבור נסות, כנס הזה של ספינה.

וכן אמרו חכמים [מסכת ברכות כח:], כי בשעת פטירת רבן יוחנן בן זכאי אמרו לו תלמידיו : רבינו ברכנו, אמר להם : יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו : עד כאן ותו לא ? אמר להם: ולואי, תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם. וכל זה מפני שירא שיבוא לידי בושה" עכ"ל.

"באותה השעה אמר דוד, ג' מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, רחמנין וביישנין וגומלי חסדים". (ירושלמי קידושין פרק ד הל' א)

הבושה כותב הירושלמי היא מתנה שקיבלנו כעם מאת הקדוש ברוך הוא.

הירושלמי שם שואל : "ביישנין מנין ?
ועונה הירושלמי : "ובעבור תהיה יראתו על פניכם".

אז במעמד הר סיני, שם במהלך המעמד רב הרושם ומכוחו הושרשה בכלל ישראל, אלה שעמדו בפועל לרגלי ההר, וכל הדורות שבאו אחריהם, עד ימנו אנו⁵, מידת הבושה, וזה מכוח הקולות והברקים שליוו את המעמד.

על בסיס זה קובע הירושלמי שם, שכל מי שאין לו בושת פנים, דבר בריא שלא עמדו אבותיו על הר סיני, עד שיש לחשוש לייחוסו, שכן מי שחווה את מלכות ה' בהתגלמותה במעמד הר סיני, ודאי מושרשת בו הבושה ויראה ממנו⁶.

---

⁵ כך נאמר בספר דברים (פרק כט פסוק יג – יד) : "ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת, כי את אשר ישנו פה עמנו היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום, מפרש רש"י הקדוש "ואף עם דורות העתידים להיות".

⁶ בחדושי הגרי"ז זצ"ל על ההגדה של פסח מבאר הרב זצ"ל את דברי בעל ההגדה : "אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו", לכאורה קשה איזה ערך יש בכך שבאו לפני הר סיני אם לא קבלו שם את התורה, וביאר הגרי"ז זצ"ל שמכוח

על סמך יסוד זה קובע גם התנא הקדוש יהודה בן תימא במסכת אבות (פרק ה משנה כ) שעז פנים סופו לגיהינום, ומי שיש לו בושת פנים סופו להגיע לגן עדן.

מי שנגוע במידת העזות שהיא היפך הבושה, דרכו סלולה לגהינם, לא כן מי שיש לו בושת פנים, על ידה ומכוחה הוא ודאי יגיע לגן עדן, כי הבושה מביאה את האדם לידי יראת חטא, כדברי הגמרא במסכת נדרים (כ.): "כל אדם שיש לו בושת פנים, לא במהרה הוא חוטא", לכן כאשר רצו חז"ל הקדושים להזהירנו מהדין הקשה לעתיד לבא, הם השתמשו בלשון: "אוי לה לאותה בושה", כי תחושת הבושה אין קשה ממנה, כאשר יודע אדם שעל כל מעשה רע שיעשה, יתבייש לעתיד לבוא, הוא מיד מתגבר וחדל ממנה⁷.

שלא היה להם בושת פנים זה מזה

במסכת שבת (קיט:) אומר עולא: "לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה, שנאמר הובישו כי תועבה עשו, גם בוש לא יבושו".

ולכאורה יש להקשות על דברי עולא מדברי הגמרא במסכת יומא (ט:): "מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים.

מפורש בדברי הגמרא כאן, שהחורבן היה תוצאה של מצבם הירוד מבחינה רוחנית של אנשי הדור ההוא, דבר שבא לידי ביטוי

המעמד זכו לבחינה של "בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", לזכות לכך לבד כבר היה שוה לבוא עד הר סיני עכ"ד.

⁷ זה לשון החפץ חיים בספר נדחי ישראל (פרק כ): "כי ידוע שע"י מדת הבושה יש על האדם יראת השם שירא מלחטוא וזו המדה נקבע באומה הישראלית במעמד הר סיני שירד ה' אז בענן כבודו ונגלה אליהם פנים בפנים וכמה דכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ואחז"ל זו הבושה שכל המתבייש לא במהרה הוא חוטא וע"כ כשהיצה"ר רוצה להחטיאו מרגילו מתחלה באיסור ניבול פה כדי שיסולק מעליו מדת הבושה וגם ממילא ע"ז גופא מגרה יצה"ר בנפשיה ונקל לו להחטיאו אח"כ".

בכך שלפחות רוב העם היו פרוצים בשלוש עבירות חמורות, בגילוי עריות שפיכות דמים ועבודה זרה, ואיך זה תולה הגמרא במסכת שבת את החורבן, בחוסר בושה שהיה להם זה מזה?⁸

ביאור הדברים צריך לומר, שבעוד שבמסכת יומא עוסקת הגמרא בסיבות שגרמו לחורבן, שהיו כלל ישראל פרוצים בשלוש עבירות חמורות, במסכת שבת עוסקת הגמרא בסיבה שהביאה את כלל ישראל לשפל כזה, על זה אומרת הגמרא שהסיבה לזה היא העובדה שחסרה להם מידת הבושה, שכדברי הרב אורחות צדיקים זצ"ל בשער הבושה, היא גדר ומחיצת ברזל לפני כל העבירות.

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים – אחר מעמד הר סיני

יש שואלים, מדוע נתן הקדוש ברוך הוא את התורה לכלל ישראל באופן כזה שתושרש בהם מידת הבושה, כדי שעל ידה יבואו ליראת שמים, הרי במסכת ברכות (לג:) למדנו רבי חנינא שיש בכוח ביד האדם להגיע לידי יראת שמים בכוחות עצמו?⁹

אכן יכולת זו של האדם להגיע לידי יראת שמים, היא דבר שנתחדש במעמד הר סיני, לאחר שהושרשה תכונה זו בכלל נשמות

---

⁸ אף שעל פניו נראה שמדובר בשתי שאלות שונות, במסכת שבת עוסקת הגמרא בסיבה שגרמה לחורבן ירושלים, ובמסכת נדרים עוסקת הגמרא בסיבה שגרמה לחורבן המקדש ראשון, אבל הכוונה היא גם לחורבן המקדש, וכן לשון התנא דבי אליהו רבה (פרק יח): "בא וראה כמה גדול כוח פשעה של תורה, שלא חרבה ירושלים ולא חרב בית המקדש אלא בפשעה של תורה, שנאמר בפשע יעקב כל זאת, ואין זאת אלא תורה, שנאמר מי האיש החכם ויבן את זאת... על מה אבדה הארץ, ויאמר ה' על עזבם את תורתו".

⁹ זה לשון הגמרא במסכת ברכות (לג:): "ואמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה", וברש"י מפרש, כל הבא על האדם ביד הקדוש ברוך הוא הוא; כגון ארוך, קצר, עני, עשיר, חכם, שוטה, לבן, שחור, הכל בידי שמים הוא, אבל צדיק ורשע אינו בא על ידי שמים, את זו מסר בידו של אדם, ונתן לפניו שתי דרכים, והוא יבחר לו יראת שמים.

ישראל, מאז ניתן בנו הכוח להגיע על ידה לבחינה של יראת ה' בעצמנו.

לגבי משה מילתא זוטרתא היא

בפרשת עקב (פרק י פסו' יב) כותבת התורה הקדושה : "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלהיך, ללכת בכל דרכיו, ולאהבה אתו, ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך".

במסכת ברכות (לג:) שואלת הגמרא : "אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא" ? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי, אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר יראת ה' היא אוצרו ? ומתרצת הגמרא, "אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא".

מקשה האלשיך הקדוש זצ"ל, שתירוץ הגמרא עדיין אינו מספיק, אמנם משה רבנו לרום מעלתו היה ירא שמים בתכלית, אבל מלשון הפסוק "ועתה ישראל", משמע דרישה זו "ליראה את ה' אלהיך" מופנית לכלל ישראל ולא רק למשה רבנו, ולא רק לכלל ישראל שחיו עם משה אלא גם לדורות הבאים, אם כן השאלה "אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא" עומדת במקומה ?

ולפי דרכנו נוכל לבאר, שכוונת הגמרא היא, שלגבי מי שחי בדורו של משה רבנו, מי שזכה לעמוד במעמד הנשגב של קבלת התורה, לחוות ולהרגיש את האוירה המרוממת שליותה את המעמד, שהושרשה בו מידת הבושה מהקדוש ברוך הוא, לגביו הדרישה להגיע לבחינה הזו של יראת שמים, היא אכן מילתא זוטרתא.

הדרך להשיג מעלת הבושה

אחר שביררנו שבמעמד הר סיני זכה כל אחד ואחד מאתנו להשיג את מעלת הבושה, עדיין מוטל עלינו לברר, איך וכיצד

נשתמש במידה נפלאה זו הלכה למעשה, איך נוציא אותה מן הכוח אל הפועל ליהנות מסגולותיה ?

בספר שערי תשובה [שער א' עיקר השישי אות כב] כותב רבנו יונה זצ"ל: "ובראות החוטא כי השם יתברך מעביר עונו ומאריך לו ואיננו נפרע ממנו, ולא כחטאיו עשה לו, ולא כעוונותיו גמל עליו, יוסיף בושה בלבבו, כי הלוא החוטא למלך בשר ודם ובוגד בו והוא מכפר לו, יבוש ממנו" עכ"ל.

מבואר בדברי רבינו יונה זצ"ל, שכדי לעורר אצל האדם את מידת הבושה, צריך הוא להתבונן במידת טובו של הקדוש ברוך הוא, דבר זה יעורר אצלו תחושת של בושה מפניו.

כמקור ליסוד זה, מביא רבנו יונה זצ"ל את דברי הנביא יחזקאל (פרק טז פסוק סג): "למען תזכרו ובושת, ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך, בכפרי לך לכל אשר עשית".

החוטא, כותב רבנו יונה זצ"ל [שם אות כא], יבוש מאד לעבור עבירות לפני בני אדם, ויכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו, כדברי רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו במסכת ברכות (כח:): "שאדם עובר עבירה בסתר, ואומר הלואי לא יראני האדם", ואיך אם כן שואל רבנו יונה, לא יבוש מן הבורא יתברך¹⁰?

ועונה על כך רבנו יונה זצ"ל: "ואין זה, כי אם לפי היות השם יתברך רחוק מכליותיו, על כן יבוש מן הנבראים, ולא יבוש מן הבורא יתברך.

עבודת האדם לפי המתבאר, היא להביא את עצמו למצב שהוא ירגיש את הקדוש ברוך הוא באופן מוחשי, שכאשר יבוא היצר הרע להסיטו לעבור על רצון ה', הוא לא יהיה מסוגל לעשות כן, לא מחמת פחדו מהעונש שיבוא עליו, אלא מחמת בושתו לעבור על

רצונו של הקדוש ברוך הוא שהטיב ומטיב לו, על בחינה זאת ברוך רבן יוחנן בן זכאי את תלמידיו שם : "יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם.

כן לשון המלבי"ם בפרושו לספר דברים (פרק י פסוק יב) : "שמי שמאמין בהשגחה פרטית, שה' עומד עליו תמיד ורואה במעשיו, יבוש מעשות דבר נגד רצונו, כמו שיבוש אדם לעשות דבר נגד רצון המלך, כשהמלך עומד עליו וצופה במעשיו, ולא מפני יראת העונש רק מפני הבושה מרוממותו¹¹.

בפירוש רבינו יונה לספר משלי (פרק ב פס' ה) מסביר הרב זצ"ל את דברי הפסוק בספר תהילים : "שויתי ה' לנגדי תמיד", שהכונה בזה לזכור יסודו ושפלות נפשו, ורוממות ה' יתברך לעומתו כנגד עיניו בכל עת".

דבר זה יביא את האדם לכך שהוא יהיה בוש לחטוא לפני המלך, כדברי הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג פרק נב) [העתיקו הרמ"א או"ח (סי' א' סעי' א)]: "כשישים האדם אל לבו, שהמלך הגדול

---

¹¹ כן כותב רבי ירוחם זצ"ל בדעת תורה [באורים לספר שמות (פרק כ פסוק יז)]: "הבושה שאנחנו מורגלים בה, היא אינה כלל המידה הקדושה שנחלנו מהר סיני, אנחנו מתביישים בשביל הזולת, בושה זו אינה כלל מהכרת גודל חולשותינו וסכלותנו, בושה זו היא מתכלית הגאווה, כי מתבייש לעשות שום דבר פן ואולי יעדר כבודו מזולתו, ופעמים אף יפחד מלפתוח פיו לפני אנשים, פן יכשל בכל שהוא, ויהי סכל בעיני אחרים.

הבושה האמיתית היא תכלית הקדושה, עליה הוא שאמרו חז"ל [ברכות יב:]: "העושה דבר ומתבייש ממנו מוחלין לו על כל עונותיו", בעל הבושה הקדושה מתבייש הוא עם גופו ועם עצמו, מתבייש הוא על כל חולשותיו ושפלותיו, היא דרגת הבושה היא דרגת היראה, אחת הן, והיא המביאה את האדם לתכליתו, כמו שאמרו "הבושה מביאה לידי יראת החטא", שהיא דרגה גבוהה עוד יותר מיראת שמים, כי גם מובטח הוא "שלא במהרה הוא חוטא" עכ"ל.

הקדוש ברוך הוא אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה
במעשיו ... מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד הש"י ובושתו ממנו
תמיד" עכ"ל.

